

2. Ливеровский, А. А. О правовом статусе Уполномоченного по правам человека / А. А. Ливеровский, Л. П. Романков, А. А. Худяков, А. И. Худяков // Ученые записки. Вып. 2. – СПб : Институт права. – 1999. – С. 72–84.

**У.А. Мацкевіч**  
БДЭУ (Мінск)

## ДЗЯРЖАЎНА-ПРАВАВАЯ КАНЦЭПЦЫЯ АНДРЭЯ ВОЛАНА

Андрэй Волан (1530–1610) — адзін з самых яскравых прадстаўнікоў ідэалогіі памяркоўнай Рэфармацыі XVI–XVII ст., палітычны дзеяч, прававед, рэлігійны палеміст. Быў сакратаром М. Р. Рудога, каралёў Рэчы Паспалітай: Жыгімонта Аўгуста, Стэфана Баторыя, Жыгімонта Вазы. Волану належаць такія працы, як “Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе”, “Пра шчаслівае жыццё або найвышэйшыя чалавечыя вартасці”, “Выбранне караля, або Прамова да Сената Андрэя Волана” і “Аб гасудары і яго асабістых дабрадзейнасцях”, у якіх відавочна прасочваюцца палітычныя і прававыя ідэі аўтара, яго погляды на тагачаснае і належае [1, с. 50]. Менавіта Волан, выкарыстоўваючы вопыт антычных філосафаў, змог паўплываць на прагрэсіўныя нормы і змест Статута ВКЛ 1588 года.

Андрэй Волан развіваў вучэнне аб натуральным, прыродным паходжанні грамадства, дзяржавы і права. У яго працах праглядаецца канцэпцыя дэмакратычнай дзяржавы і асабліва прававая сістэма, — індывідуальны погляд аўтара на палітычнае, грамадскае і рэлігійнае жыццё народа ў дзяржаве. Безумоўна, ў канцэпцыі прасочваецца велізарны ўплыў ідэй рэнесанснага гуманізму і поглядаў антычных мысляроў, такіх як Арыстоцель, Платон і Цыцэрон, якіх у працах часта згадваў Андрэй Волан.

Першая катэгорыя ў выдзеленай канцэпцыі — дзяржава. Так, дзяржаву як прававы інстытут Волан разглядае як вынік чалавечай дзейнасці, як ідэю грамадскай згоды, як чалавечую супольнасць, а ўсялякая супольнасць ствараецца, галоўным чынам, каб забяспечыць сабе спакойнае і мірнае жыццё, свабоднае ад звадаў і знешняй пагрозы [2, с. 82]. Ён таксама адзначае, што сама дзяржава стваралася з той мэтай, каб людзі маглі жыць шчасліва і благаслаўлена, без страху за сваё жыццё і маёмасць. Гэтыя ідэі Волана супадаюць з ідэямі вышэйзгаданых антычных аўтараў ў пытанні паходжання дзяржавы.

Волан вылучае тры прававыя формы дзяржаўнасці: манархію, дзе ўлада належыць аднаму чалавеку, а ўсе астатнія яму падпарадкоўваюцца; арыстакратыю, у якой улада належыць некалькім выдатным асобам, знаці; а таксама дэмакратыю, або народаўладдзе, дзе кіруе не манарх або эліта, а народ. На думку аўтара, там, дзе кожная з гэтых формаў дзяржаўнасці захоўвае ўласцівы ёй статус, яна прыносіць грамадзянам шмат добра і карысці [2, с. 95].

Для забеспячэння ўсеагульнага добра і свабоды, недатыкальнасці жыцця, годнасці і прыватнай уласнасці неабходна моцная дзяржаўная ўлада, якая строга і паслядоўна будзе прытрымлівацца законапраўя, а таксама лічыцца з наяўнымі

ўмовам і традыцыямі [3, с. 55]. Сам мысляр быў прыхільнікам абмежавай манархіі на чале з мудрым і справядлівым манархам, які падпарадкоўваецца законам. У сваёй працы “Аб гасудары і яго асабістых дабрачыннасцях” Волан вялікае месца ў жыцці дзяржавы адводзіць кіраўніку і яго асабістым якасцям. Ва ўсіх сваіх дзеяннях гаспадар павінен паступаць так, каб усё яго жыццё ўяўляла сабой вытанчаную гармонію дабрачыннасцей [4, с. 77]. З усяго масіва рэкамендацый да належнага кіраўніка дзяржавы можна вылучыць некалькі абавязковых характарыстык, якімі павінен валодаць гаспадар:

- Справядлівасць, бо ва ўсіх сваіх дзеяннях кіраўнік павінен паступаць так, каб яго жыццё ўяўляла сабой гармонію дабрачыннасцей. І справядлівасці належыць першае месца, таму таго, хто адароны ёю, называюць добрым і прыстойным чалавекам [4, с. 77];

- Мудрасць, якая ўвасабляецца ў праўленні ў адпаведнасці з традыцыямі і законамі: “Паколькі веданне навук набываецца толькі велізарным выдаткам часу і працы, то ўладару варта цалкам пазбавіцца ад усякай коснасці розуму і цела, каб дасягнуць той крутой вяршыні дабрачыннасці і мудрасці, шлях да якой ляжыць толькі праз стараннасць і працу” [4, с. 75];

- Мужнасць, якая праяўляецца ў абароне сваёй дзяржавы і свайго народа: “Не менш важнай з’яўляецца і такая дабрачыннасць гасудара, якая не дазваляе яму ў цяжкіх і складаных умовах праяўляць абсалютную баязлівасць і маладушнасць. Гэтая дабрачыннасць робіць гасудара адважным настолькі, што калі трэба прыняць смерць за справядлівасць, то ён менш застрашыцца яе і будзе лічыць, што народжаны хутчэй не для жыцця, а для гонару і славы” [4, с. 80—81];

- Набожнасць, бо калі тыран так ці іначай парушае законы або нормы розуму, ён тым самым чыніць не Божыя суд і волю, а, як люты звяруга, прагне задаволіць толькі свае сляпыя жывёльныя інстынкты [2, с. 113];

- Шчодрасць і міласэрнасць у адносінах да падданных: “Аднак больш за ўсё ён павінен праяўляць сваю міласэрнасць і добразычлівасць ў адносінах да бедных і пакрыўджаных, якія маюць патрэбу ў дапамозе, каб палегчыць патрэбу ўсіх...” [4, с. 80].

Кіраваць грамадствам правільна можа толькі гаспадар, які выдатна арыентуецца ў законах, ведае, чым розняцца права, дабро і справядлівасць. А вось прававая недасведчанасць часта становіцца прычынай цяжкіх пралікаў, якія наносіць шкоду грамадству. Вось так разумная ўлада, якая ўяўляе сабой адушаўлёны закон, выконвае належную ёй праваахоўную ролю ў дзяржаве. Яна не ўсюды і не заўсёды прытрымліваецца літары закона, а судзіць у адпаведнасці з яго духам і мэтанакіраванасцю. Пры гэтым законы не садзейнічаюць захаванню грамадзянскай свабоды, калі няма ўлады, якая ўважліва сочыць за іх выкананнем.

І апошняя катэгорыя ў канцэпцыі Волана — права, бо ніякая грамадзянская супольнасць, а таксама мір і спакой паміж людзьмі не могуць існаваць без законаў, і ніякае грамадства не можа ганарыцца сапраўднай свабодай, калі не ўсе яго грамадзяне жывуць адпаведна законам [2, с. 149]. З дапамогай законаў людзі ствараюць грамадзянскую супольнасць, у якой моцныя і слабыя, багатыя і

бедныя маюць аднолькавы прававы статус.

На погляд Андрэя Волана, у паняцці “закон” і “права” уключаны такія катэгорыі, як справядлівасць, свабода і дабрыня. “Ніхто, бадай, не будзе аспрэчваць, што законы забяспечваюць цэласць і непарушнасць грамадзянскай свабоды і ствараюць умовы для агульнага дабрабыту, пры якіх кожны адчувае сябе абароненым ад ліхадзейства...”, — так пісаў мысляр у сваёй працы “Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе” пра месца закона ў жыцці дзяржавы [2, с. 143]. Акрамя таго, можна заўважыць, што ў ідэях аўтара не назіраецца абсалютызацыі пісанага закона, бо дзеянні чалавека адбываюцца ў самых розных абставінах і іх немагчыма ахапіць адной і той жа нормай, таму заўсёды патрэбна кіравацца прынцыпамі дабра і справядлівасці пры ўладкаванні грамадства. А карыстацца толькі напісаным — значыць скажаць ісціну, таму што закон ёсць яшчэ маральныя правілы, якія дыктуюцца розумам чалавека і ўхваляюцца боскімі заветамі [2, с. 147]. Такім чынам, у работах бачыцца юснатуралістычны тып праваразумення.

Аднак у любым грамадстве законы акажуцца нічога не вартымі, калі будзе адсутнічаць адпаведны нагляд за выкананнем гэтых законаў і дасканаласць судаводства, таму кожнае грамадства павінна як мага больш прадумана паклапаціцца аб стварэнні інстытутаў нагляду і аховы правапарадку, бо яны павінны садзейнічаць выкананню грамадзянамі ўсяго карыснага, што патрабуе дасканалы і справядлівы закон [3, с. 56].

Такім чынам, тагачасныя перадавыя погляды Андрэя Волана на дзяржаву не страцілі актуальнасці і сёння. Ён распрацаваў ідэі, якія пазней ляглі ў падмурак канцэпцыі прававой дзяржавы з пазіцыі свабоды, справядлівасці і дабра. Волан адзначаў, што сама дзяржава стваралася толькі з той мэтай, каб людзі маглі шчасліва і блаславенна жыць. Такое паняцце дзяржавы пераследвала гуманістычныя мэты і было накіравана супраць бяспраўя ў грамадстве. Гэтай жа мэце адпавядала і яго вучэнне аб праве, якое абмяжоўвала караля і садзейнічала ўладкаванню міра і спакою. Ідэі Волана пра вяршыні права, роўнаць перед законам і свабоду асобы лічацца нормай у сучасным грамадстве.

#### Спіс літаратуры

1. Белорусские мыслители XVI – XVII вв. Избранные труды. – Минск : Редакция журнала “Промышленно-торговое право”, 2017. – 320 с.
2. Волян, А. Аб грамадзянскай, або палітычнай свабодзе / Андрэй Волян ; пер. з лацінскай Ул. Шатона. – Мінск : Зміцер Колас, 2009. – С. 82–158.
3. Волан, А. Прамова да Сената Каралеўства Польскага і Вялікага Княства Літоўскага, або Якім павінна быць праўленне дабрачыннага караля (1573) / А. Волан ; публ. С. Падокшына // Беларускі гістарычны зборнік / Беларус. гіст. т-ва. – Беласток, 2003. – № 20. – С. 53–63.
4. Волан, А. О государе и его личных добродетелях / А. Волан ; пер. с лат. В. К. Шатон // Памятники философской мысли Белоруссии XVII – первой половины XVIII в. / В. В. Дубровский [и др.] ; сост. С. А. Подокшин ; редкол.: А. С. Майхрович, С. А. Подокшин, Д. И. Широканов. – Минск : Навука і тэхніка,